

## TEMA BROJA

# Nivo i struktura izloženosti bankarskog sektora rizicima

Miroslav Marinković i Boško Živković

Adekvatno upravljanje rizicima redovnog poslovanja s kojima se bankarski sektor suočava u svakodnevnom poslovanju od posebne je važnosti u periodu kada se realni sektor nalazi u dubokoj krizi. Poslednji raspoloživi podaci ukazuju na nekoliko bitnih karakteristika srpskog bankarskog sektora:

- Zanimljiv direktan uticaj deviznog rizika i kamatnog rizika;
- Praktično odsustvo rizika likvidnosti;
- Izuzetno visok nivo kreditnog rizika nastao kao posledica neizvršavanja obaveza klijenata, ali i uticaja operativnih i strateških rizika na poslovanje banke.

**Devizni rizik u fundamentalnom smislu gotovo i da ne postoji.** Pokazatelj deviznog rizika bankarskog sektora iz kvartala u kvartal kreće se u granicama između minimalnih 0,5% i maksimalnih 3,0%, što je daleko ispod regulatornog maksimuma od 10,0% kapitala pojedinačne banke. Takođe, veliki broj banaka trudi se da održi neto deviznu poziciju, čime nastoje da održe pozitivan uticaj na bilans uspeha, uprkos deprecijaciji dinara u odnosu na vodeće svetske valute. S druge strane, najveći uticaj promene deviznog kursa na pokazatelje uspešnosti poslovanja ogleda se u neto efektima na revalorizaciju imovine i obaveza banke. Uprkos činjenici da je sektor ostvario neto dobit na osnovu kursnih razlika u iznosu od 9,1 mlrd dinara, pozitivan neto efekat kursa na uspešnost angažovanja sredstava iznosi skromnih 0,27% prosečne aktive. Ovo je najslabiji rezultat u poslednjih nekoliko godina upravo zbog ostvarenog gubitka na osnovu promene vrednosti imovine od 2,2 mlrd dinara.

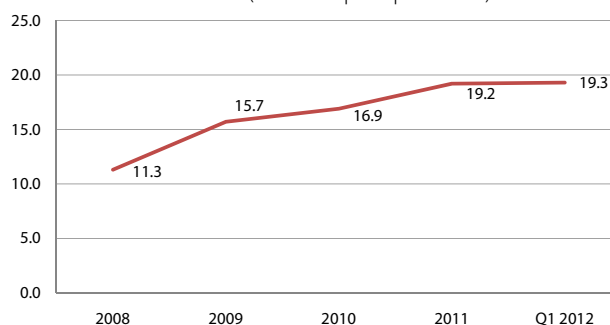
**Neočekivane fluktuacije kamatnih stopa neće ugroziti poslovanje banaka.** Dva vrlo značajna aspekta poslovanja banaka utiču na neutralisanje mogućnosti nastanka negativnog uticaja kamatnog rizika. Prvo, visokim učešćem plasmana sa kamatnom stopom koja sadrži varijabilnu komponentu u vidu referentnih kamatnih stopa za odgovarajuće valute – BELIBOR, EURIBOR i EURLIBOR – kamatni rizik se transferiše na klijente. Uprkos pozitivnim stranama, ovaj način poslovanja može imati i negativan uticaj na banke ukoliko promene kamatnih stopa utiču na urednost u servisiranju obaveza. Drugi faktor koji utiče na nizak kamatni rizik jeste zanemarljivo učešće trgovanja hartijama od vrednosti u ukupnoj aktivni. Teoretski posmatrano, osnovnu

opasnost za banke može predstavljati vremensko odudaranje dospeća plasmana (koji su pretežno dugoročni) i izvora plasmana (koji su pretežno kratkoročni), ali je i ovaj faktor u velikoj meri pod kontrolom banaka, jer je opozivost kredita pre konačnog roka dospeća neizostavna klauzula gotovo svih ugovora o kreditima.

Dakle, bankarski sektor je praktično izolovan od tržišnih rizika i oni ne predstavljaju opasnost po stabilno poslovanje i finansijski rezultat.

**Likvidnost sektora je na visokom nivou.** Smanjena dinamika kreditne aktivnosti i visok nivo ulaganja u (za sada) visoko likvidne državne hartije od vrednosti utiču na to da pokazatelj likvidnosti već duže vreme bude daleko iznad regulatornog minimuma. Takođe, Narodna banka Srbije je u prethodnom periodu promenama politike obaveznih rezervi uticala na dodatno oslobađanje sredstava, a sve u cilju angažovanja tih sredstava putem plasmana realnom sektoru. Prosečna vrednost pokazatelja likvidnosti (odnos između likvidnih potraživanja i obaveza) tokom prvog kvartala 2012. godine iznosi 2,0 znatno je iznad propisanog nivoa od 1,0. Dakle, bankarski sektor je u stanju da ispunjava obaveze u rokovima njihovog dospeća bez problema.

Udeo NPL (% od ukupnih plasmana)



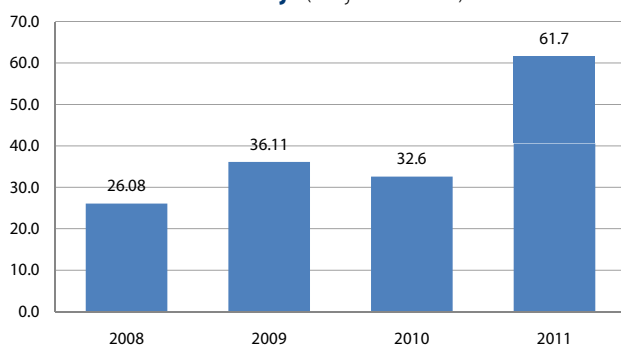
Izvor: NBS, Sektor za kontrolu poslovanja banaka

**Osnovni problem bankarskog sektora je izuzetno visok nivo kreditnog rizika.** Na kraju prvog kvartala 2012. godine, značajnih 98,8% ukupne izloženosti rizicima bankarskog sektora odnosi se na kreditni rizik. Ovakav rezultat direktno se odražava na poslovanje čitavog sektora. Nivo kredita u kašnjenju preko 90 dana (NPL) konstantno se povećava. Usled znatno bržeg rasta nivoa pomenutih kredita od rasta nivoa ukupnih plasmana

na, udeo NPL na kraju prvog kvartala 2012. godine dostiže nivo od 19,3% ukupnih plasmana.

**Visok pritisak kreditnog rizika direktno se odražava i na finansijski rezultat bankarskog sektora.** Uticaj je dvostruk: preko visokih operativnih troškova vođenja rizičnog portfolija, ali i visokih zahteva za rezervisanje sredstava za procenjene gubitke. Naime, neto gubici na osnovu indirektnih otpisa plasmana i rezervisanja na kraju prethodne godine dostižu nivo od 61,7 mlrd dinara i čine visoka 2,4% prosečne aktive. Za samo godinu dana, kreditni gubici su gotovo udvostručeni. Usled navedenog, neto efekat kreditnih gubitaka na efikasno upravljanje aktivom je na najvišem nivou od aktivnog praćenja.

#### Neto gubitak sektora od indirektnih otpisa plasmana i rezervisanja (milijarde dinara)



Izvor: NBS, Sektor za kontrolu poslovanja banaka

**Loši rezultati preduzeća nisu jedini krivac za pogrešne plasmane banaka.** Osnovni uzroci za ovakav razvoj situacije svakako jesu pad ekonomske aktivnosti, problem likvidnosti s kojim se realni sektor suočava, povećanje broja nezaposlenih itd. Međutim, prikazani podaci ukazuju na potrebu za dubljom analizom ponašanja banaka u prekriznom periodu i tokom kriznog perioda, naročito s aspekta adekvatne zaštite od kreditnog rizika.

**Kolaterali su bili neodgovarajući.** Naime, u periodu snažne kreditne ekspanzije, od 2006. do 2008. godine, bankarski sektor je imao izuzetno niske zahteve za kolateralom prema svojim klijentima. Dodatno, procena vrednosti tih kolaterala, posebno za kredite odobravane na dug rok, nije bila adekvatna, jer su vrednosti bile procenjene usled ekspanzije ekonomske aktivnosti. S nastankom problema u urednom servisiranju obaveza, banke su svoje zahteve za kolateralom po kreditu značajno pooštrile, ali se ova mera pre svega odnosila samo na plasmane novim klijentima i značajno povećanje izloženosti prema postojećim klijentima.

**Uporna podrška problematičnim klijentima je drugi problem.** Ipak, ponašanje banaka se promenilo nakon što se nivo NPL iz meseca u mesec rapidno povećavao. Banke su se, u želji da spreče negativne efekte po pokazatelje poslovanja, opredelile za pokušaj spasavanja

svojih važnih ali u isto vreme najproblematičnijih klijenata. Reprogramom i restrukturiranjem postojećih obaveza, pa čak i novim plasmanima uz postojeće kolaterale, nastojalo se da se ovim klijentima omogući kupovina vremena za izlazak iz problema. Međutim, problem nije bio trenutani i nije se odnosio samo na tekuću likvidnost, već na potpunu insolventnost i krizu osnovnog poslovnog koncepta. Upravo je ovakav način upravljanja rizicima prociklično delovao na rast NPL i doveo do situacije da poslovanje pojedinih banaka bude ugroženo. Najbolji dokaz ovakvog načina postupanja banaka svakako bi bilo sagledavanje nivoa izloženosti prema velikim klijentima ili skupovima povezanih klijenata čije ukupne kreditne obaveze čine značajan procenat kapitala banke (takozvane velike izloženosti). Kretanje nivoa plasmana povezanim pravnim licima bi svakako ukazalo na visok operativni rizik u ponašanju banaka u kriznom periodu. Pogrešno (namerno ili slučajno) definisane procedure plasiranja kredita, merenja kreditnog rizika i odlučivanja o plasmanima i kolateralima dovele su do kumulacije NPL. Posebno ozbiljan problem jeste zanemarivanje valutne neravnoteže u bilansima klijenta kod evro denominovanih ili indeksiranih kredita. Deprecijacija dinara i smanjenje aktivnosti na domaćem tržištu doveli su do preliivanja valutnog u kreditni rizik ove grupacije klijenata. Nažalost, ova vrsta podatka nije javno dostupna.

**Potreban je bolji menadžment banaka.** Kontrola i smanjivanje operativnog rizika zahtevaju adekvatnu ocenu kreditne sposobnosti i dodatno preispitivanje procedura evaluacije kolaterala. Ovo pitanje posebno dobija na značaju ako se ima u vidu da procenjena vrednost hipotekarnih kolaterala u velikoj meri utiče na klasifikaciju klijenta (pomerajući ga u povoljniju kategoriju), a samim tim i na iznos rezervisanja za procenjene gubitke. Realno je pretpostaviti da će dalje smanjivanje tržišnih cena nekretnina dovesti do pogoršavanja stanja u ovoj oblasti. Operativni rizik, odnosno rizik od neadekvatnih odluka menadžmenta na srednji i dugi rok, dakle, javlja se kao značajna komponenta ukupnih rizika kojima je bankarski sektor izložen. Ipak, direktan uticaj ovog rizika je vrlo teško kvantitativno iskazati pa je neophodno sagledavanje širokog seta pokazatelja poslovanja, koji nažalost nisu raspoloživi za kompletan bankarski sektor.

**Pozitivan doprinos adekvatnijem upravljanju rizicima svakako će dati i stupanje na snagu propisa zasnovanih na Bazelskim standardima.** Ovim su banke i od strane regulatornih tela primorane na strože procedure upravljanja rizicima. Upravo je to i prouzrokovalo značajnu preklasifikaciju klijenata u lošije kategorije i uticalo na rast rezervisanja za procenjene gubitke. Konkretno, pojedine banke su prinuđene da izvrše dokapitalizaciju kako bi ispunile regulatorne kriterijume za poslovanje.